

психотравмуючої ситуації для дітей (потерпілих і свідків). Окрім цього, не зайвим було б переглянути положення чинного КПК України стосовно допиту неповнолітніх і дітей з метою вдосконалення правового регулювання проведення цієї слідчої дії та максимального зменшення травматизації від її проведення. Проте, це вже тема для інших публікацій.

Список використаних джерел

1. Кожна 5 дитина в Україні потерпає від сексуального насильства, дитячий омбудсмен М. Кулеба/ Українські новини від 19.11.2019. URL: <https://ukranews.com/ua/news/666713-vid-seksualnogo-nasylystva-v-ukrayini-strazhdaye-kozhna-5-ta-dytyna>.

2. Гільтайчук В. М. Принципи найменшої психотравматизації дитини під час проведення за її участю слідчих дій // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 70–73.

3. Волошина О. В. Роль спеціаліста-психолога в підготовці та проведенні допиту неповнолітніх жертв сексуального насильства // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 59–62.

4. Гарасимів О. І., Захарова О. В. Призначення судових експертиз щодо потерпілої дитини в кримінальних провадженнях проти статевої свободи та статевої недоторканості // Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 66–69.

Антонюк Поліна Євгенівна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Щербанюк Дмитро Володимирович,

заступник директора Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – завідувач відділу криміналістичних видів досліджень, кандидат юридичних наук

ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТІЛОМ НЕЖИВОЇ ЛЮДИНИ

Основним критерієм допустимості доказу в кримінальному провадженні є отримання його у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 86 КПК України).

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може покладатися суд при ухваленні судового рішення.

І, якщо дії сторони захисту щодо збирання доказів дещо розширені можливістю здійснення інших дій (крім витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок, ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій), які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України), то сторона обвинувачення здійснює збирання доказів виключно в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1, 2 ст. 93 КПК України).

З огляду на такі вимоги щодо збирання доказів особливо важливе значення має чіткість та однозначність кримінальних процесуальних норм, визначеність дефініцій, які використовуються, та логічність встановленого процесуального порядку, що, в сукупності, має забезпечити допустимість отриманого доказу для використання в процесі доказування.

Нажаль, вимушені констатувати, що саме невідповідність окремих положень Кримінального процесуального кодексу зазначеним критеріям створює в роботі суб'єкта розслідування невизначені ситуації, які вкрай ускладнюють процес розслідування та створюють передумови для порушення прав учасників кримінального провадження.

Так, відсутність в Кримінальному процесуальному кодексі України чіткого визначення конструкції «група», яку законодавець вживає в ряді норм, а також процесуального статусу такої категорії, ускладнює процес доказування для обох сторін кримінального провадження, а в окремих випадках робить його неможливим з точки зору забезпечення допустимості доказу.

Наприклад, в ст. 238 КПК України (Огляд трупа) законодавець передбачає, що обов'язковим учасником такого огляду є судово-медичний експерт або лікар (якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта), – тобто встановлює певний порядок проведення такої слідчої (розшукової) дії. За відсутності чіткого розуміння, що саме є «трупом» в кримінальному провадженні, постає питання: чи необхідно обов'язково залучати судово-медичного експерта або лікаря для огляду, наприклад, частин тіла людини, які не становлять єдиного анатомічного цілого взагалі, або таких частин тіла як кість руки, ступня ноги – тобто частин тіла, за відсутності яких людина може бути живою, а не мертвою (трупом в загальноприйнятому розумінні)? Чи буде в такому випадку порушенням процесуального порядку збирання доказів, якщо слідчий проведе огляд знайденої частини руки людини без залучення судово-медичного експерта? І чим в такому випадку буде оглянута частина тіла людини: трупом чи ні, і, якщо ні, то чим?

Подібна ситуація виникає й при пред'явлення трупa для впізнання (ст. 230 КПК України). Якщо в слідчій ситуації, яка виникла, є частина (частини) анатомічного тіла людини без голови, або, навпаки, одна голова, – це труп чи ні? Як слідчому організувати проведення цієї слідчої (розшукової) дії, щоб забезпечити допустимість зібраних доказів?

Причому, акцентуємо увагу, мова не ведеться про розроблені криміналістичні рекомендації щодо проведення огляду чи пред'явлення для впізнання з метою забезпечення більш ефективного та якісного процесу збирання доказів. Мова йде саме про забезпечення процесуального порядку отримання доказів – обов'язкової вимоги щодо їх допустимості в кримінальному провадженні, у випадку недотримання якої докази не можуть бути використані ні на етапі досудового розслідування, ані під час судового розгляду.

Відсутність процесуального визначення статусу трупa людини (частин тіла людини) в кримінальному провадженні також позбавляє сторони провадження можливості збирання доказів та порушує загальні засади кримінального провадження: змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 7 КПК України).

Так, відповідно до існуючого порядку, труп не є ані речовим доказом, ані документом, ані іншим процесуальним об'єктом, порядок поводження з яким в рамках кримінального провадження визначений Кримінальним процесуальним кодексом. Постає питання, яким чином сторона захисту може витребувати або забезпечити отримання тіла людини (частин тіла), яке вже направлено на проведення судово-медичної експертизи стороною обвинувачення і перебуває у відповідному Бюро Міністерства охорони здоров'я України, в разі наявності у сторони захисту необхідності призначення іншої експертизи? Або, наприклад, відібрати зразки з органів та тканин тіла людини (частин тіла), яке направлене на проведення судово-медичної експертизи? Зразки з чого в такому випадку повинні відбиратися? Адже для отримання різного виду зразків встановлена різна процесуальна процедура, яка забезпечує належність отримання таких фактичних даних.

Відповідно до існуючого порядку законодавцем визначена лише можливість вилучення зразків тканини і органів або частини трупa, необхідних для проведення експертних досліджень, лише в рамках проведення огляду трупa, пов'язаного з ексгумацією (ч. 3 ст. 239 КПК України). Але при цьому все одно не визначений їх процесуальний статус: в ч. 6 цієї ж статті законодавець називає їх «об'єкти для досліджень», не зазначаючи на них як на такі, що додаються до протоколу, тобто не вводячи їх до кола певних процесуальних об'єктів.

В умовах невизначеності процесуального статусу категорії «труп» та відповідної процесуальної процедури сторони провадження позбавлені можливості збирання доказів, або перебувають в умовах, коли в подальшому зібрані ними докази можуть бути визнані

недопустимими як такі, що отримані поза межами порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Зазначена проблематика, на наше переконання, є дуже важливою, адже кримінальні провадження, в яких виникає необхідність проведення процесуальних дій щодо тіла неживої людини, здійснюються, як правило, по злочинах високого ступеню суспільної небезпеки, пов'язаних з позбавленням життя людей. І відсутність можливості збирання допустимих і належних доказів є великою перешкодою в процесі встановлення істини для всіх учасників кримінального провадження.

З урахуванням зазначеного вище та з метою усунення причин, що створюють умови для визнання доказів недопустимими та забезпечення всіх учасників кримінального провадження якісним та дієвим механізмом збирання доказів, вважаємо за необхідне:

- надати чітко визначення в кримінальному провадженні таким категоріям, які характеризують тіло (частини тіла) людини, як живої, так і неживої;

- чітко визначити процесуальний статус таких категорій і, відповідно, процесуальний порядок їх збирання, оцінки і дослідження;

- з урахуванням розроблених категорій та процесуального порядку, узгодити всі пов'язані з ними процесуальні норми Кримінального процесуального кодексу України.

Саме такий комплекс заходів, на наш погляд, забезпечить як допустимість зібраних доказів, коли йдеться про процесуальні дії, пов'язані з неживою людиною, так і дотримання загальних засад кримінального провадження та недопущення порушень прав учасників кримінального провадження.

Багаденко Ірина Петрівна,

начальник 2-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності Державного
науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОПИТУ ДІТЕЙ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»

Набувши членства у Раді Європи у 1995 р., Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм і стандартів Ради Європи. Дане зобов'язання стосується норм і стандартів щодо захисту дітей – жертв насильства або свідків злочинів. Зокрема, у 2012 р. Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Так, на підставі вказаної Конвенції, а також Керівних